

СОРТОВИВЧЕННЯ ВИНОГРАДУ СЕЛЕКЦІЇ ІНСТИТУТУ ВИНОГРАДАРСТВА І ВИНОРОБСТВА ІМ. В.Є. ТАЇРОВА В УМОВАХ ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ

Самойленко М.О., д-р с.-г. наук, професор

<https://orcid.org/0000-0002-3292-9717>

Нікончук Н.В., канд. с.-г. наук, доцентка

<https://orcid.org/0000-0002-9425-2684>

Миколаївський національний аграрний університет

Анотація. Наводиться перелік кращих столових (Аркадія, Кардішах, Кишмиш Таїровський, Одеський Сувенір, Оригінал, Персей, Таїрян) і технічних (Ароматний, Одеський Жемчуг, Одеський Чорний, Мускат Одеський, Сухолиманський) сортів винограду Інституту виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова, які представлені у насадженнях Миколаївського НАУ з метою виявлення доцільності ведення товарної культури за умов краплинного зрошення в зоні Південний Степ України.

Ключові слова: виноград, сортимент, столовий, технічний, сортовивчення, урожайність, адаптивність.

Виноград є однією з найдавніших і найцінніших сільськогосподарських культур, що протягом тисячоліть відіграє важливу роль у розвитку землеробства, харчової промисловості та культури людства. Завдяки широкому біологічному різноманіттю та високій господарській цінності представників роду *Vitis*, виноградарство займає провідне місце серед галузей рослинництва в багатьох країнах світу, а щорічне світове виробництво культури перевищує 25,0 млн. т [3].

Сучасний етап розвитку виноградарства характеризується інтенсивним впровадженням нових сортів, удосконаленням технологій вирощування та підвищенням вимог до якості продукції. В умовах кліматичних змін, нестабільного зволоження та зростання комплексного впливу абіотичних і біотичних факторів особливого значення набуває раціональний добір сортименту, адаптованого до конкретних ґрунтово-кліматичних умов [2].

Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році відмічаються суттєві негативні зміни в структурі виробництва виноградної продукції. Внаслідок бойових дій значною мірою зруйнована інфраструктура на тимчасово окупованих територіях Херсонської і Миколаївської областей, що призвело до зменшення площ насаджень, урожайності, погіршенню логістичних процесів, якості продукції, збільшенню собівартості виробництва виноградної галузі. Наразі, назріла нагальна проблема відродження товарного виноградарства в південному регіоні з урахуванням сьогоденних реалій [1, 4].

Часовий аналіз «Реєстру сортів, придатних до поширення в Україні» показав, як за 20 років змінилася кількість сортів рекомендованих для зони зони Степу.

Так, станом на 2004 рік до «Реєстру...» було внесено 101 сортозразок. Серед них є низка зарубіжних класичних сортів народної селекції, які були внесені в районований сортимент винограду в далекий 1936 р. – Аліготе, Каберне Совіньон, Мускат Гамбургський; Рислінг Рейнський, Мускат Білий, Карабурну, Шасла Біла; 1944 р. – Королева Виноградників; 1958 р. – Алеатіко, Вердельо, Гарс Левелю, Екім Кара, Іршаї Олівер, Мюллер Тургау, Мускат Рожевий, Мускат Чорний, Морастель, Ркацетелі, Сапераві, Сільванер, Трамінір Рожевий, Фетяска Біла, Шабаш, Шардоне, які успішно вирощували в суспільному секторі виробництва протягом десятиліть. У другій половині минулого сторіччя, в цілому, зберігалася позитивна тенденція поповнення сортименту винограду (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка сортименту винограду, придатного для поширення в Україні
(число сортозразків)**

Рік	Рік реєстрації									
	1931-1940	1941-1950	1951-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001-2010	2011-2020	2021-2030
2004	7	1	23	10	11	20	18	11	-	-
2024	-	1	11	4	4	6	2	12	11	10
2004 р.	101 сорт									
2024 р.	75 сортів									

Протягом двадцятип'ятирічного періоду (1981...2004 рр.) були рекомендовані до вирощування майже три десятки нових сортів, які за багатьма технологічними і товарними характеристиками перевищували старі сорти (1995 р. – Аркадія, Ассоль, Мускат Чорноморський, Червоний, Янтар ОСГІ). Значна частка в структурі сортименту почала відводитись сортам столового призначення.

«Реєстр сортів, придатних до поширення в Україні на 2024 рік», суттєво скоротився і включає 75 сортозразків винограду. Значною мірою с виведені з реєстру сорти, які були рекомендовані для вирощування у 50...90-ті роки минулого століття. Суттєво змінилася стратегічна мета призначення продукції. Так у 2004 р. технічний напрямок вирощування винограду складав 48,51 % (49 сортів) і 33,66 % (34 сорти) сортів столового призначення. Станом на 2024 рік технічний напрямок сортименту зменшився до 25,33 % (19 сортів), у той же час збільшився сортимент столового напрямку – до 37,33 % (28 сортів).

З урахуванням змін кліматичних умов у світі, у тому числі, в південному регіоні України, відмічається тенденція поширення сортів із більш тривалим періодом вегетації рослин. Так, у 2004 році сорти групи стиглості ПС (пізньо-середня), складала 22,77 % (23 сорти), то вже у 2024 р. – 25,33 % (19 сортів). Крім того, рекомендовані до вирощування 6 сортів з дуже пізньою групою стиглості (ДП).

На жаль, новий сортимент винограду вітчизняної селекції в останні десятиріччя не проходить вивчення для різних ґрунтових умов виноградарських мікрозон і їх адаптаційної можливості до сучасних елементів технологічного процесу.

На дослідному полі Навчально-науково практичного центру Миколаївського НАУ у 2026 році закладений колекційний виноградник (І блок), в якому вивчається низка кращих технічних і столових сортів селекції Інституту виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова. Кінцева мета досліді направлена на виявлення доцільності ведення культури винограду технічного і столового напрямку за умов краплинного зрошення в зоні Південного Степу України (табл. 2).

Таблиця 2

**Біоморфологічна характеристика сортименту винограду
селекції ІВіВ ім. В.Є. Таїрова**

Назва сорту	Реєстрація Сорту	Достигання		Забарвлення шкірки
		група	доба	
Столовий сортимен				
Аркадія	1995®	ДР	115...125	Біла
Каліста	н/з	РС	125...130	Рожева
Кардишак	2020®	ДР	105...115	Рожева
Кишмиш Лучистий		РС	125...130	Рожевий
Кишмиш Таїровський	2007®	ПС	125...130	Рожева
Одеський Сувенір	1985®	ПС	135...140	Синя
Оригінал	2002®	ПС	135...145	Рожева
Персей	2020®	ПС	135...140	Темно-синя
Таїрян	2007®	РС	125...130	Темно- синя
Технічний сортимент				
Ароматний	2009®	СР	115...125	Жовтувата
Одеський Жемчуг	2020®	РС	125...135	Темно- синя
Одеський Чорний	1972®	ДП	140...145	Темно- синя
Мускат Одеський	1993®	РС	125...145	Жовтувата
Сармат	н/з	СП	135...140	Біла
Сухолиманський	1969®	СС	135...140	Жовта
н/з – сорт не внесений до реєстру ® – товарний знак				

Питання, які досліджуються при вирощуванні винограду, є актуальними для невеликих фермерських підприємств. Оскільки зміни клімату впливають на зимостійкість неукривної культури винограду, важливо визначити, який вид формування виноградної рослини забезпечить найбільшою мірою реалізацію біогенетичного потенціалу сорту, можливість зберігання і транспортування урожаю на значні відстані, відношення рослин до шкідників і хвороб, реакцію на застосування регуляторів росту.

Безперечно, основним питанням є сортимент: співвідношення в насадженнях між технічними і столовими сортами, його оптимізація з урахуванням направленості вирощування культури. Сорти повинні бути не тільки високоврожайні і адаптивні до абіотичних факторів, алей мати високі технологічні показники в конкретних ґрунтово-кліматичних умовах.

Низка сортів, що задіяні в сортовивченні, є кінцевим результатом багатолітньої, натхненної і цілеспрямованої роботи колективу Інституту ВіВ ім. В.Є. Таїрова, представлені кращими столовими і технічними сортами.

Характерною особливістю вітчизняних сортів у порівнянні з сортами, які пропонуються (Італія, США, ПАР, Греція) є достатньо висока їх зимостійкість і пристосованість до зимових умов південного регіону України. Показники зимостійкості і морозостійкості є основними складовими, які визначають успішність ведення культури виноградарства.

Безумовно, в подальшому план розширення експериментальної роботи передбачає включення низки перспективних сортів, які в останнє десятиріччя пройшли успішне випробування в виноградарських центрах світу.

Список використаних джерел

1. .Аверчева Н. О. Регіональні аспекти розвитку виноградарства і виноробства в Україні. *Агросвіт*. 2021. № 23. С. 39–48. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.23.39
2. Белоус І. В. Стратегія розвитку виноградарства і виноробства України та передумови виходу їх продукції на світовий ринок. Одеса : ННЦ «ІВВ ім. В.Є. Таїрова», 2015. 204 с.
3. Біолого-екологічні особливості винограду : навчальний посібник / А. В. Дробітько та ін. Миколаїв : МНАУ, 2020. 309 с. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jsui/handle/123456789/8474>
4. Бойко Л., Бойко В. Сучасні аспекти розвитку галузі виноградарства в умовах невизначеності. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. 2024. Вип. 19. С. 31-38. URL: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.19.8>

Abstract: The list of the best table (Arkadia, Kardishakh, Kishmish Tairovskyi, Odessa Souvenir, Original, Perseus, Tairyan) and technical (Aromatny, Odessa Zhemchug, Odessa Black, Muscat Odessa, Sukholimansky) grape varieties of the Institute of Viticulture and Winemaking named after V.E. Tairov, which are presented in the plantations of the Mykolaiv National University of Science and Technology with the aim of identifying the expediency of running commercial crops under drip irrigation conditions in the Southern Steppe zone of Ukraine.

Key words: grapes, assortment, table, technical, varietal study, productivity, adaptability.